

บทที่ 6

กระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่า 'การพัฒนา'

การวิจัยครั้งนี้ให้ความสำคัญแก่ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการควบคุมในกระบวนการทางการศึกษา 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ข้อค้นพบจากการวิจัยมีดังนี้

1. วาทกรรมด้านการสอน

การให้ความรู้และความหมายของคำว่าพัฒนาในการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ซึ่งเรียกว่าวาทกรรมด้านการสอนมีสองประเภทที่สำคัญ ได้แก่ วาทกรรมการเรียนการสอน (instructional discourse) และวาทกรรมจัดระเบียบ (regulative discourse) จากการวิจัยพบว่าหน่วยงานพัฒนาต่าง ๆ ใช้วาทกรรมด้านการสอนในกระบวนการทางการศึกษาดังนี้

1.1 การศึกษาในระบบ

1.1.1 โรงเรียน ภาครัฐได้ใช้โรงเรียนเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาชาวไทยภูเขาผ่านความรู้ที่เป็นทางการซึ่งรัฐได้คัดสรร และแพร่กระจายความรู้ดังกล่าวมาสู่ชาวไทยภูเขาโรงเรียนจึงเป็นตัวถ่ายทอด ความรู้ ทักษะ และค่านิยมที่เป็น 'ของหลวง' หรือ 'ความเป็นไทย' มาสู่สังคมชาวไทยภูเขา

ความรู้ที่เป็นทางการที่นักเรียนทุกคนจะได้รับผ่านการจัดการศึกษาในโรงเรียน ได้แก่ความรู้เรื่อง ภาษาไทย คณิตศาสตร์ สร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ โดยโรงเรียนทั้งสองแห่งจะให้ความสำคัญด้านวิชาภาษาไทย และมีความรู้ด้านการคำนวณที่พอเพียงต่อการดำเนินชีวิต การจัดการเรียนการสอนของทั้งสองโรงเรียนใช้หลักสูตรประถมศึกษาเช่นเดียวกับโรงเรียนต่าง ๆ ในสังกัดสำนักงานประถมศึกษาแห่งชาติ

นอกจากความรู้ที่เป็นทางการแล้วด้วยข้อกำหนดของหลักสูตรที่กำหนดให้มีสัดส่วนของหลักสูตรสถานศึกษาด้วย จึงทำให้โรงเรียนได้มีส่วนร่วมในการบรรจุความรู้ของท้องถิ่นไว้ในการจัดการเรียนการสอน โรงเรียนบ้านเขาชะครุได้เลือกหัวเรื่องการทำไม้กวาดเป็นหลักสูตรสถานศึกษา ส่วนครูโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ได้เลือกเรื่องสมุนไพรพื้นบ้านเป็นหลักสูตรสถานศึกษา

โดยสรุปวาทกรรมการเรียนการสอนของโรงเรียนก็คือมุ่งให้นักเรียนมีทักษะด้านอ่าน-เขียน-คำนวณ ในส่วนของวาทกรรมจัดระเบียบสำหรับโรงเรียนทั้งสองโรงเรียนมีนัยที่

แตกต่างกันกล่าวคือโรงเรียนบ้านเฮาะมีวาทกรรมจัดระเบียบที่จะสร้างความเป็นพลเมืองไทยให้กับชาวไทยภูเขา ในส่วนของโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ นอกจากมีการใช้วาทกรรมการเรียนการสอนเพื่อสร้างความเป็นพลเมืองเช่นเดียวกับโรงเรียนบ้านเฮาะแล้ว โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ยังได้มีการใช้วาทกรรมจัดระเบียบเพื่อ ยกกระดับคุณภาพชีวิตของชาวไทยภูเขาด้วย โดยครูได้ให้ความหมายว่าการได้รับการศึกษา หรือคนที่อ่านออกเขียนได้ จะไม่ต้องทำงานที่ใช้แรง และสามารถเลื่อนฐานะจากชนชั้นแรงงานไปสู่ชนชั้นกลาง ซึ่งครูที่ให้ความหมายดังกล่าวนี้ เป็นครูที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ที่ประสบความสำเร็จในการเลื่อนชั้นทางสังคมมาแล้ว

1.2 การศึกษานอกระบบ

1.2.1 อุทยานแห่งชาติ ให้ความหมายของคำว่า "ป่าไม้" ตามความหมายเชิงวิทยาศาสตร์ ซึ่งหมายถึง การคิดถึงจำนวนต้นไม้ต่อพื้นที่ การใช้ความรู้ดังกล่าวทำให้อุทยานกับชาวไทยภูเขามีความเป็นขัดแย้งกันมากที่สุดในปฏิสัมพันธ์ด้านการพัฒนาในพื้นที่ เพราะความรู้เรื่องป่าไม้ดังกล่าว เป็นการใช้วาทกรรมจัดระเบียบ เพื่อควบคุมการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ ทั้งนี้การใช้ความรู้เรื่องป่าไม้ดังกล่าวทำให้รัฐมีอำนาจ และความชอบธรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเต็มที่ และเป็นการผลิตความหมายให้กับชาวไทยภูเขาว่าเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่า

1.2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล เน้นความรู้ด้านการพัฒนาในเรื่องเรื่องการสงเคราะห์ และการให้บริการโครงสร้างพื้นฐาน การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบล ดำเนินงานโดยมีปลัด อบต. เป็นเพียงสำคัญ วาทกรรมการพัฒนาของ องค์การบริหารส่วนตำบล จึงเป็นความรู้ที่เป็นทางการ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการดำเนินงานภายใต้สิทธิอำนาจขององค์การบริหารส่วนตำบล วาทกรรมสำคัญของ อบต. ได้แก่ เรื่องการจัดให้มี และบำรุงรักษาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ เช่นถนนหนทาง นอกจากนั้นยังมีวาทกรรมด้านการสงเคราะห์ชาวไทยภูเขาที่ยากจน หรือประสบภัยพิบัติต่างๆ

วาทกรรมจัดระเบียบของ อบต. นั้น เนื่องด้วย อบต. เป็นหน่วยงานราชการในพื้นที่ อบต. จึงเป็นตัวถ่ายสัญญาณ อำนาจรัฐโดยเฉพาะอำนาจการปกครองมาในพื้นที่ มากกว่าที่จะเป็นองค์กรที่สะท้อนให้เห็นถึงรูปธรรมของการกระจายอำนาจหรือการมอบอำนาจให้กับประชาชนในการปกครองตนเอง

1.2.3 มูลนิธิรักษ์ไทย เป็นองค์การพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่มาอย่างต่อเนื่อง มูลนิธิรักษ์ไทยเป็นองค์กรที่ใช้วาทกรรมทั้งแนวตั้ง และแนวราบ กล่าวคือความรู้แนวตั้งด้านการพัฒนาได้แก่ ความรู้ด้านการอนุรักษ์ธรรมชาติ และความรู้เกี่ยวกับการปลูกพืชสมัยใหม่ ส่วน

ความรู้แนวราบหรือความรู้ท้องถิ่นที่มูลนิธิริรักษ์ไทยใช้ในกระบวนการพัฒนา ได้แก่ความรู้ด้าน ศิลปะหัตถกรรมท้องถิ่น เช่น การทอผ้า และการปลูกพืชพื้นเมือง นอกจากนี้มูลนิธิริรักษ์ไทย ได้ พยายามที่จะทำให้ความรู้ท้องถิ่นมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่

วาทกรรมการเรียนการสอนของมูลนิธิริรักษ์ไทยเป็นการถ่ายทอดทักษะการทำ อาชีพเสริม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้วาทกรรมดังกล่าวฝังตัวอยู่ในวาทกรรมจัด ระเบียบที่สำคัญคือ การถ่ายทอดความเชื่อด้านศาสนา การอนุรักษ์ธรรมชาติ และการพัฒนา ความทันสมัยให้กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่

1.2.4 สถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริค้อยอมพาย เป็นหน่วยงาน ภาครัฐที่ทำหน้าที่ส่งเสริมการทำเกษตรบนที่สูง และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตรให้กับ ชาวไทยภูเขา ความรู้ของโครงการพัฒนาเกษตรบนที่สูงฯ เป็นความรู้ที่เป็นทางการ และเป็น วิทยาศาสตร์ด้านการทำการเกษตรแผนใหม่

วาทกรรมการเรียนการสอนของโครงการพัฒนาเกษตรบนที่สูงฯ ได้แก่ วิธีการ ในการทำการเกษตรแผนใหม่ และการลดพื้นที่การใช้ป่า สำหรับกฎเกณฑ์ทางสังคมที่โครงการ พัฒนาเกษตรบนที่สูงฯ ถ่ายทอดให้กับชาวไทยภูเขาได้แก่ คติหรืออุดมการณ์ เพื่อให้ชาวไทยภูเขา มีความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ และการพัฒนาสู่ความทันสมัย

1.2.5 หน่วยจัดการต้นน้ำปางหินฝน หน่วยจัดการต้นน้ำถือเป็นแนวหน้าของการ พัฒนาชาวไทยภูเขา ความรู้ของหน่วยจัดการต้นน้ำฯ ที่สำคัญ ได้แก่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ ธรรมชาติ และการทำการเกษตรแผนใหม่ ซึ่งความรู้ทั้งสองเรื่องเป็นความรู้ที่เป็นทางการ โดย หน่วยจัดการต้นน้ำมุ่งหวังจะให้ชาวไทยภูเขาในพื้นที่มีพฤติกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติ วาทกรรม จัดระเบียบของหน่วยจัดการต้นน้ำฯ ก็คือ ให้ชาวไทยภูเขาเลิกปลูกฝิ่น และเข้าสู่กระบวนการพัฒนา ตามแนวทางของรัฐ

หน่วยจัดการต้นน้ำเป็นองค์กรพัฒนาที่เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างนโยบายการ พัฒนากับประชาชนในพื้นที่ หน่วยจัดการต้นน้ำจึงเป็นตัวแทนอำนาจของรัฐในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นหน่วยงานที่นำเอาแนวความคิดเรื่องการพัฒนาสู่ความทันสมัยมา ให้กับชาวไทยภูเขา และประทับใจว่าวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขายังไม่ทันสมัย หรือใช้การไม่ได้ และถ้าชาวไทยภูเขายอมรับการพัฒนาของรัฐ ชาวไทยภูเขาก็ต่จะเข้าสู่ระบบการพัฒนาของรัฐ และ ได้รับบริการเหมือนคนส่วนใหญ่ ในสังคม

1.2.6 สถานีอนามัย เป็นระบบสวัสดิการที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาภาครัฐ ความรู้ของสถานีอนามัยเป็นความรู้ที่เป็นทางการเกี่ยวกับการแพทย์แผนปัจจุบัน และการ สาธารณสุข วาทกรรมการเรียนการสอนที่สถานีอนามัยถ่ายทอดให้กับชาวไทยภูเขา ได้แก่ทักษะ

ด้านการดูแลสุขภาพ และการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน โดยวาทกรรมจัดระเบียบที่ควบคุม อยู่ในปฏิบัติการของสถานีนามัยได้แก่ การพัฒนาสู่ความทันสมัย และการกลืนกลายให้เป็นคนไทย

1.2.7 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทยภูเขา (ศศช.) ดำเนินงานโดยใช้ความรู้ชุดเดียวกับการศึกษาในระบบ หรือการจัดการศึกษาของโรงเรียน วาทกรรมการเรียนการสอนของ ศศช. จึงเป็นความรู้ชุดเดียวกับการศึกษาในโรงเรียน ทักษะที่ศศช.ต้องการให้ชาวไทยภูเขา(ทั้งนักเรียน และนักศึกษาผู้ใหญ่) เกิดคือ ทักษะด้านการอ่าน-เขียน-คำนวณ และทักษะในการทำอาชีพเสริม เช่น การปลูกเห็ด เป็นต้น วาทกรรมจัดระเบียบที่สำคัญของศศช. คือการถ่ายทอดความเป็นไทย ให้ชาวไทยภูเขาที่ได้รับการศึกษาได้มีความเป็นคนไทย โดยศศช. จะตั้งอยู่ในหมู่บ้านที่ไม่มีโรงเรียน ศศช. จึงทำหน้าที่เสมือนโรงเรียนในการถ่ายทอดวัฒนธรรม และความรู้ที่เป็นทางการให้กับนักเรียน (ซึ่งต่างจากการศึกษานอกโรงเรียนที่ส่วนใหญ่จัดการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่)

1.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

1.3.1 โปสธในคริสตศาสนา เป็นสถาบันศาสนาที่มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษาแก่ชาวไทยภูเขาในพื้นที่ ความรู้ของโปสธเป็นวาทกรรมแนวตั้ง หรือเป็นความรู้เฉพาะเกี่ยวกับศรัทธาความเชื่อทางศาสนา โดยโปสธใช้การให้ความรู้ด้านการฝึกอาชีพ เช่น หลักสูตรการเย็บผ้า โดยมีการถ่ายทอดความรู้ทางศาสนาเป็นหลักสูตรแอบแฝง โดยการพัฒนาให้ชาวไทยภูเขามีทักษะในการประกอบอาชีพ ซึ่งการให้ความรู้โดยวาทกรรมดังกล่าวฝังอยู่ในวาทกรรมจัดระเบียบเรื่องศรัทธาในศาสนา และมุ่งหวังให้คนเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์

1.3.2 การศึกษาของท้องถิ่น ในระบบการศึกษาของท้องถิ่นนั้น ความรู้ที่สำคัญของชาวไทยภูเขาเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งจำแนกได้เป็น 2 ชนิด ได้แก่ ความรู้ทั่วไป และความรู้วิชาเฉพาะ ความรู้ทั่วไปเป็นความรู้ที่ชาวไทยภูเขาทุกคนต้องเรียนรู้ หรือเรียกได้ว่าเป็น ความรู้ที่เป็นสามัญสำนึก ได้แก่ ความรู้เรื่องการทำไร่ข้าว ความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิตบนเขา ความรู้เกี่ยวกับคหกรรมและบทบาทของชายหญิง และที่สำคัญก็คือความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมต่าง ๆ (สำหรับชาวละว้า) และความรู้เกี่ยวกับศาสนา (สำหรับชาวกะเหรี่ยง)

ความรู้วิชาเฉพาะเป็นความรู้สำหรับผู้สนใจใฝ่รู้หรือเป็นผู้มีทักษะหรือความสามารถพิเศษ ความรู้ดังกล่าวที่สำคัญของชาวละว้าได้แก่ การรำดาบ การตีกำไล การเป็นช่างฝีมือ(ช่างไม้ ช่างตีมีด ช่างซ่อมของ) การรักษาพื้นบ้าน และการเป็นหมอมผี ผู้ที่มีความรู้

ดังกล่าวจะได้รับความยอมรับนับถือในระดับหมู่บ้าน และความรู้บางอย่างสามารถสร้าง รายได้ให้กับชาวไทยภูเขาด้วย เช่น การเป็นช่างไม้ เป็นต้น

สำหรับชาวกะเหรี่ยง ความรู้วิชาเฉพาะ ได้แก่ ความรู้ด้านการเป็นพราน ช่างฝีมือ ความรู้ด้านการร่ำดาบ และความรู้ด้านการแพทย์พื้นบ้าน ชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ศึกษาได้ เลิกนับถือผีแล้ว การแพทย์พื้นบ้านจึงมีเฉพาะการนวด และการรักษาด้วยสมุนไพร เช่นเดียวกับ ชาวละว้า ชาวกะเหรี่ยงที่มีความรู้วิชาเฉพาะจะได้รับการยอมรับนับถือจากชาวไทยภูเขาด้วยกัน

วาทกรรมด้านการสอนของชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะวาทกรรมการเรียนการสอน คือ ทักษะในการดำรงชีวิต โดยมีวาทกรรมจัดระเบียบที่สำคัญ คือ คติชาติพันธุ์ คุณธรรม สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ ชาวละว้าคือ ความรักสงบ และความรักอิสระของชาวกะเหรี่ยง กล่าวอีก หนึ่งหนึ่งกระบวนการทางการศึกษาของชาวไทยภูเขา หรือการศึกษาของท้องถิ่น ก็คือการผลิตซ้ำ ทางวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขานั้นเอง

กล่าวโดยสรุปความรู้ที่รัฐใช้ในการพัฒนาชาวไทยภูเขานั้นส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่เป็นทางการผ่านการจัดการศึกษาในโรงเรียน ศูนย์การศึกษาชุมชนชาวไทยภูเขา และหน่วยงานพัฒนา ในพื้นที่มีสาระการเรียนรู้ที่สำคัญสามประการ

- ประการที่หนึ่งวิชาภาษาไทย ที่มีเป้าหมายสำคัญของการจัดการศึกษาคือมุ่งให้ นักเรียนชาวไทยภูเขาสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย

- ประการที่สองความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ความรู้ดังกล่าวทำให้ ชาวไทยภูเขาต้องปรับเปลี่ยนแผนการดำรงชีวิต และจำกัดสิทธิของชาวไทยภูเขาในการเข้าถึง ทรัพยากรธรรมชาติ

- ประการที่สามความรู้ด้านการแพทย์แผนปัจจุบัน และการสาธารณสุขซึ่งมี ความสำคัญอย่างยิ่งในการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาจากการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมมาสู่ กระบวนการทำให้ทันสมัย ปัจจุบันชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ได้ยอมรับในระบบการแพทย์แผน ปัจจุบัน แต่แพทย์แผนปัจจุบันก็ได้กลืนกลายระบบการแพทย์พื้นบ้านไปอย่างสิ้นเชิง ทั้งชาว ละว้า และชาวกะเหรี่ยงยังนิยมรักษาด้วยการแพทย์พื้นบ้านควบคู่กันไป

สำหรับระบบความรู้ของชาวไทยภูเขาเป็นเป็นความรู้แบบสามัญสำนึกที่ใช้ในการ ดำรงชีวิตประจำวัน ปัจจุบันระบบความรู้ของชาวไทยภูเขาถ่ายทอดผ่านการเรียนรู้ตามธรรมชาติ ซึ่งความรู้ดังกล่าวถือเป็นการศึกษาภาคบังคับของชาวไทยภูเขา และความรู้วิชาเฉพาะ วิชาเหล่านี้ เป็นการศึกษิตตามอัธยาศัยของชาวไทยภูเขา ในปัจจุบันความรู้ที่เป็นทางการได้เข้าครอบงำ ความรู้ของท้องถิ่น นักเรียนหรือเด็กชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาแบบเป็นทางการทำ

ให้ได้เรียนรู้ความรู้ของท้องถิ่นน้อยลง ๆ วาทกรรมด้านการสอนของหน่วยงานและสถาบันทางสังคมสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แสดงวาทกรรมด้านการสอนของหน่วยงานต่าง ๆ

หน่วยงาน/ สถาบันทางสังคม	วาทกรรมการเรียนการสอน	วาทกรรมจัดระเบียบ
โรงเรียนบ้านเสาะ	อ่าน-เขียน-คำนวณ	ความเป็นพลเมืองไทย
โรงเรียนบ้านแม่แฮ	อ่าน-เขียน-คำนวณ	การพัฒนา/ยกระดับชีวิต
อุทยานแห่งชาติ	ป่าไม้ตามความหมาย วิทยาศาสตร์	อำนาจการจัดการทรัพยากร
อบต.	ประชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ	การเชื่อฟัง-การอยู่ในอำนาจการปกครอง
มูลนิธิรักไทย	การทำอาชีพเสริม	ศาสนา การอนุรักษ์ธรรมชาติ การพัฒนาสู่ความทันสมัย
สถานีเกษตร พระราชดำริ	การทำเกษตร	อุดมการณ์จงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์ การพัฒนาสู่ความทันสมัย
สถานีอนามัย	การแพทย์แผนใหม่	การพัฒนาสู่ความทันสมัย ความเป็นคนไทย
หน่วยจัดการ ดันน้ำ	การอนุรักษ์ธรรมชาติ	การเลิกปลูกฝิ่น การพัฒนาตามแนวรัฐ
ศศข.	อ่าน-เขียน-คำนวณ การประกอบอาชีพ	การผลิตซ้ำความเป็นคนไทย/ พลเมือง
โบสถ์ในคริสตศาสนา	การประกอบอาชีพ	ศรัทธาในศาสนา
กลุ่มชาติพันธุ์	การดำรงชีวิต	อุดมการณ์ชาติพันธุ์ คุณธรรม การสืบสานวัฒนธรรม

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงวาทกรรมด้านการสอนของหน่วยงาน 10 หน่วยงาน เปรียบเทียบกับของกลุ่มชาติพันธุ์ โรงเรียนมุ่งเน้นการอ่าน เขียน และคำนวณโดยใช้ภาษาไทย เพื่อความเป็นพลเมืองไทย เช่นเดียวกับศศช. องค์กรอื่น ๆ มุ่งเน้นการส่งเสริมอาชีพ และมุ่งเน้นคุณลักษณะต่าง ๆ เช่น ความเป็นไทย การอนุรักษ์ธรรมชาติ และความเชื่อทางศาสนา สำหรับชาวไทยภูเขามุ่งเน้นการดำรงชีวิต เพื่อสืบสาน อุดมการณ์ คุณธรรม และวัฒนธรรมชาติพันธุ์

2. ปฏิบัติการด้านการสอนในการสื่อความหมายของคำว่าการพัฒนา

การวิเคราะห์กระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่าพัฒนา เป็นการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการควบคุมในกระบวนการทางการศึกษา ผลการวิเคราะห์เป็นดังนี้

2.1 การศึกษาในระบบ

2.1.1 โรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคม การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคมมีสาระสำคัญ ดังนี้

โรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคมใช้หลักสูตรการศึกษามาตรฐานของสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ หลักสูตรของโรงเรียนบ้านเฮาะจึงเป็นการจัดกลุ่มแบบแข็ง โดยแบ่งวิชาต่าง ๆ เป็นสาระการเรียนรู้ และมีหลักสูตรสถานศึกษาคือเรื่องการทำไม้กวาด โรงเรียนถือเป็นตัวส่งผ่านความรู้ที่เป็นทางการจากภาครัฐไปสู่ชุมชนชาวไทยภูเขา ซึ่งนอกจากนั้นโรงเรียนก็คือการกระจายอำนาจของภาครัฐไปให้กับชาวไทยภูเขา ซึ่งถ้ามองในมิติของการแบ่งงานกันทำ การจัดการศึกษาก็เป็นการสร้างเอกลักษณ์ให้แก่ชาวไทยภูเขาว่ามีความแตกต่างจากคนไทย แต่ถ้าชาวไทยภูเขาผ่านกระบวนการทางการศึกษา หรือได้รับความรู้ที่เป็นทางการแล้วชาวไทยภูเขาก็คงสามารถที่จะกลับกลายเป็นคนไทยได้ เพราะการศึกษาจะทำให้ชาวไทยภูเขาเข้าใจความหมายเดียวกับคนไทย

เนื่องจากโรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคมประสบปัญหาการขาดแคลนครู ทางโรงเรียนได้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยการใช้การสอนรวมชั้น โดยเฉพาะชั้น ป.3-ป.4 และ ป.5-ป.6 หลักสูตรของโรงเรียนบ้านเฮาะในความเป็นจริงจึงมีลักษณะหลักสูตรแบบบูรณาการ กล่าวคือครูจะสอนรวมวิชามากกว่าจะเป็นเป็นวิชา ๆ อย่างตายตัว เช่น วันอังคารสอนภาษาไทย วันอังคารสอนคณิต วันพฤหัสบดีสอนสพช. เป็นต้น (ครูมักจะไม่ขึ้นมาทำงานในวันจันทร์ และวันศุกร์)

การสอนของครูโรงเรียนบ้านเฮาะเป็นการวางกรอบแบบแข็ง ครูจะยึดถือสถานะความเป็นครู และมีการจำกัดความสัมพันธ์กับนักเรียน ครูมีอำนาจเต็มที่ในการกำหนดกฎเกณฑ์ด้านการสื่อสาร และกระบวนการสอน บทบาทความสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนจะมีลักษณะแบบผู้ถ่ายทอด- ผู้รับความรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งการสอนของโรงเรียนบ้านเฮาะคือการควบคุมทางวัฒนธรรม เพื่อผลิตซ้ำวัฒนธรรมหลักให้กับชาวไทยภูเขา ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์ครูเป้าหมายการจัดการศึกษาที่สำคัญของครูก็เพื่อให้นักเรียนทุกคนสามารถอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้ โดยนัยนี้สมมติฐานสำคัญในการสอนของครูจึงเพื่อให้ชาวไทยภูเขากลายเป็นคนไทยนั่นเอง

นอกจากกรอบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่เป็นแบบลำดับชั้น กรอบความสัมพันธ์ระหว่างครูกับชาวไทยภูเขาในหมู่บ้านก็มีลักษณะการกำหนดกรอบที่แข็งด้วยเช่นกัน โดยครูจะรักษาสถานภาพความเป็นครูของตนไว้ จึงไม่นิยมสังสรรค์กับชาวไทยภูเขาในหมู่บ้านมากนัก แต่ในช่วงปี 2548 ได้มีผู้อำนวยการโรงเรียนท่านหนึ่งที่ได้มาปฏิบัติราชการ ณ โรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคม ครูใหญ่คนดังกล่าวจะออกเยี่ยมหาชาวไทยภูเขาแทบจะทุกคืน ทำให้ครูใหญ่คนดังกล่าวเป็นที่รักใคร่ โกลัซิดของชาวไทยภูเขาเป็นอย่างมาก

การประเมินผลของโรงเรียนบ้านเฮาะเป็นการประเมินแบบชัดเจน กล่าวคือครูจะมีการกำหนดเกณฑ์การประเมินผลที่ชัดเจน จากการสัมภาษณ์ครูโรงเรียนบ้านเฮาะทุกคนต่างมีเป้าหมายหรือเกณฑ์ว่านักเรียนที่จบจากโรงเรียนบ้านเฮาะจะต้องสามารถไปเรียนต่อระดับมัธยมศึกษาได้ และต้องอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้ ซึ่งทั้งสองประการกล่าวได้ว่าเป็นความสำเร็จในการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านเฮาะวิทยาคม

กล่าวโดยสรุป โรงเรียนบ้านเฮาะเป็นตัวแทนของภาครัฐในการใช้อำนาจ และการควบคุมชาวไทยภูเขาภายใต้ ความรู้ที่เป็นทางการ การจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านเฮาะเป็นการใช้อำนาจในการควบคุมเพื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมหลักให้กับชาวไทยภูเขา การศึกษาเป็นเครื่องมือของรัฐที่จะทำให้ชาวไทยภูเขากลายเป็นคนไทย ซึ่งรัฐกระทำได้สำเร็จตามเจตนา

2.1.2 โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ มีครูที่เป็นทั้งคนเมือง และคนกะเหรี่ยงผสมกันโดยมีครูคนเมือง 3 คน ครูชาวกะเหรี่ยง 4 คน โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ประสบปัญหาการขาดแคลนครู เช่นเดียวกับโรงเรียนบ้านเฮาะ แต่มีวิธีการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันไป โดยโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้มีการจัดจ้างครูช่วยสอนซึ่งเป็นคนในหมู่บ้านมาสอนหนังสือให้กับนักเรียน ซึ่งแม้ว่าจะเป็นการขาดแคลนครูเชิงคุณวุฒิ แต่ก็ทำให้เด็กแต่ละชั้นมีครูของตนเอง และมีครูมาสอนที่โรงเรียนทุกวัน

หลักสูตรของโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้เป็นเช่นเดียวกับหลักสูตรของโรงเรียนบ้านเฮาะ โดยนัยนี้กระบวนการทางการศึกษาของโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้จึงมีลักษณะจำแนกแบบแข็งระหว่างวิชา แต่ทั้งนี้ เนื่องด้วยครูโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ส่วนหนึ่งเป็นคนท้องถิ่น ระบบความรู้จาก

ภายนอกจึงไม่ได้ลดความชอบธรรมของระบบความรู้ท้องถิ่นอย่างสิ้นเชิงเพราะครูบางส่วนได้มีการนำความรู้ที่เป็นเรื่องวัฒนธรรมท้องถิ่นมาเป็นหลักสูตรสถานศึกษา ได้แก่การรักษาแบบพื้นบ้าน และความรู้เรื่องสมุนไพร โดยใช้ครูที่เป็นผู้รู้ของหมู่บ้าน นอกจากนี้ในวันอาทิตย์ ครูช่วยสอน ยังได้ทำหน้าที่ในการสอนภาษากะเหรี่ยงให้กับนักเรียนในหมู่บ้านด้วย

วิธีการสอนของครูโรงเรียนบ้านแม่แฮ่ได้มีสองลักษณะคือ ครูที่เป็นคนเมืองจะมีการวางกรอบแบบแข็ง ในขณะที่ครูที่เป็นคนท้องถิ่นจะมีการวางกรอบแบบอ่อน บทบาทของครูที่เป็นคนเมืองกับนักเรียนจึงเป็นลักษณะผู้ถ่ายทอด-ผู้รับความรู้ แต่กับครูที่เป็นคนท้องถิ่น เด็ก ๆ ก็จะมีความสัมพันธ์ในแบบเครือญาติ การสอนของครูท้องถิ่นจึงเหมือนผู้ใหญ่สอนเด็ก

วิธีการจัดการเรียนการสอนของครูโรงเรียนบ้านแม่แฮ่ได้จึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมทั้งวัฒนธรรมหลัก และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยกระบวนการศึกษาในระบบมิได้กลืนกลายระบบความรู้ของท้องถิ่นไปอย่างสิ้นเชิงเพราะครูเข้าใจค่านิยมหลัก ของชุมชน และสามารถนำค่านิยมดังกล่าวเข้ามาผสมผสานในการจัดการศึกษาได้ การควบคุมทางสัญลักษณ์ในกระบวนการสอนของโรงเรียนบ้านแม่แฮ่ได้จึงมีทั้งการถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น และวัฒนธรรมทางการ

ครูชาวไทยภูเขาถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษาโรงเรียนบ้านแม่แฮ่ได้ และทำให้โรงเรียนไม่ต้องประสบปัญหาวันเรียนว่างโดยไม่มีครูสอนเพราะครูส่วนหนึ่งพักอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน จึงไม่ต้องเสียเวลาเดินทางขึ้นมาโรงเรียนในช่วงเช้าวันจันทร์ และเดินทางกลับบ้านในเย็นวันศุกร์ ครูจึงมีเวลาสอนเด็กนักเรียนอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ครูที่เป็นคนท้องถิ่นถือเป็นแม่แบบที่สำคัญ เพราะชาวไทยภูเขาจะเชื่อฟัง และนับถือครู เพราะครู คือคนรุ่นบุกเบิกที่ออกไปศึกษาหาความรู้นอกหมู่บ้าน ครูจึงเป็นตัวอย่างของความสำเร็จของชาวไทยภูเขาที่สามารถเลื่อนฐานะของตนเองได้ ครูที่เป็นคนท้องถิ่นจึงเป็นที่เคารพ และเป็นที่ยอมรับของชาวไทยภูเขา ประชาชนท้องถิ่นท่านหนึ่งกล่าวถึงความสำคัญของครูว่า

“ครูนี้สำคัญ เด็กจะดีไม่ดี ก็อยู่ที่ครู”

การประเมินผลในส่วนของการจัดการศึกษาในระบบจะเป็นการประเมินผลแบบชัดเจน แต่ครูที่เป็นชาวไทยภูเขายังมีเจตจำนงสำคัญด้านการศึกษาว่าการศึกษาจะช่วยให้เด็กนักเรียนสามารถเลื่อนชั้นทางสังคมจากชนชั้นแรงงานไปสู่ชนชั้นกลางได้ ดังครูชาวไทยภูเขาคนหนึ่งได้กล่าวถึงเป้าหมายของสอนนักเรียนว่า

“อยากให้เรียนสูง ๆ จะได้ไม่ต้องทำงานหนัก ไม่ต้องทำอะไร ได้ไปทำงานในเมือง”

มุมมองดังกล่าวเป็นความเห็นของครูในฐานะคนในที่มีต่อการศึกษา ซึ่งถือว่ามีความสำคัญ เพราะสะท้อนค่านิยมของคนในที่มีต่อการศึกษาว่าการศึกษามีความสำคัญ

มากกว่าเพียงจะทำให้ชาวเขากลายเป็นคนไทยเท่านั้น แต่ยังทำให้ชาวไทยภูเขาได้มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมให้กับตนเองด้วย ในปัจจุบันมีหนุ่มสาวบ้านแม่แฮได้หลายคนที่กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี เด็กกลุ่มนี้จะเป็นต้นแบบให้กับเด็กนักเรียนคนอื่น ๆ ต่อไปในการเข้ารับการศึกษาระดับที่สูงยิ่งขึ้นไป ประเด็นที่น่าคิดก็คือการศึกษาที่สูงขึ้น อาจจะทำให้ชาวไทยภูเขาสามารถเลื่อนช่วงชั้นทางสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งอาจจะทำให้เด็กที่ได้รับการศึกษาไม่สามารถอยู่ในหมู่บ้านได้ เพราะหมู่บ้านไม่เหมาะสมกับสถานภาพทางสังคมของผู้สำเร็จการศึกษาระดับสูง

กล่าวโดยสรุป โรงเรียนบ้านแม่แฮได้มีจุดสำคัญที่มีการผสมผสานระหว่างครูคนเมือง กับครูชาวไทยภูเขาทำให้การถ่ายทอดความรู้ในโรงเรียนเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการ โดยที่ไม่ลดความชอบธรรมความรู้ของท้องถิ่นอย่างสิ้นเชิง แต่การสอนในโรงเรียนสามารถผสมผสานความรู้ทั้งสองด้านเข้าด้วยกัน การมีครูชาวไทยภูเขาซึ่งเป็นบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน ทำให้เด็ก ๆ ไม่แปลกแยกกับคนรุ่นก่อน และยอมรับว่ากลุ่มชาติพันธุ์ตนเองก็มีความรู้ และความสามารถ ซึ่งในกรณีนี้เป็นความแตกต่างอย่างสำคัญ สำหรับการจัดการศึกษาของโรงเรียนบ้านแฮะ ซึ่งมีการแบ่งขอบเขตที่ชัดเจนระหว่างความรู้ทางการกับความรู้ท้องถิ่น และความรู้ท้องถิ่นถูกลดความหมายลงไปในฐานะเป็นความรู้ที่ใช้ไม่ได้การได้กับความเป็นคนไทย อีกประเด็นหนึ่งที่มีความสำคัญก็คือในโรงเรียนบ้านแฮะนั้น ครูเป็นบุคคลอื่นที่สำคัญ ในการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการขณะที่พ่อ-แม่ ญาติพี่น้องไม่มีความสำคัญนักสำหรับเด็ก แต่ที่บ้านแม่แฮได้ครูชาวไทยภูเขา ซึ่งหมายถึงคนกะเหรี่ยงเอง เป็นบุคคลสำคัญของเยาวชน ทำให้เด็กนักเรียนมีแม่แบบของการพัฒนาที่ไม่ละทิ้งรากฐานตัวตนของตนเองไป

2.2 การศึกษานอกระบบ

2.2.1 อุทยานแห่งชาติ เป็นหน่วยงานที่ถือว่ามีความขัดแย้งกับชาวไทยภูเขามากที่สุดในพื้นที่ จากการศึกษาพบว่าอุทยานแห่งชาติใช้ความหมายของคำว่าป่าไม้ตามกฎหมาย เพื่อบริหารการมีอำนาจการจัดการเหนือชาวไทยภูเขาในพื้นที่ และทำให้สิทธิ และวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขากลายเป็นสิ่งที่ไม่ชอบธรรม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของอุทยานแห่งชาติกับชาวไทยภูเขาพบว่าเป็นการจัดกลุ่ม และการวางกรอบแบบแข็ง กล่าวคืออุทยานแยกเรื่องป่าอย่างสิ้นเชิงจากวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขา และนิยามสถานการณ์ว่า “ชาวไทยภูเขาต้องไม่อยู่ในพื้นที่ป่า”

กระบวนการต่อรองระหว่างอุทยานกับชาวไทยภูเขาที่ผ่านมาในเรื่องการประกาศเขตอุทยานแห่งชาตินั้น ทำให้ชาวไทยภูเขาต้องยกที่ไร่หมื่นเวียนหนึ่งแปลง ให้เป็นป่าอนุรักษ์ขึ้นนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่าชาวไทยภูเขามีจิตใจมุ่งมั่นในการอนุรักษ์ จึงทำให้อุทยานฯ กดดันชาวไทยภูเขาน้อยลง

ปัจจุบันอุทยานแห่งชาติได้ปรับวิธีในการสื่อสารกับชาวไทยภูเขาจากการสั่งการมาเป็นการเจรจา และการเสวนาแลกเปลี่ยน เพิ่มมากขึ้น ทำให้กรอบการแบ่งแยกชาวไทยภูเขา-อุทยานอ่อนตัวลง ชาวไทยภูเขาได้รับโอกาสในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเพิ่มมากขึ้น ถึงเวลานี้ยังไม่ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการกำหนดเขตอุทยานที่เป็นคำตอบสุดท้าย แต่ก็มีแนวโน้มที่ดีที่ภาครัฐจะให้เพิ่มโอกาสให้แก่ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนดูแลทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มมากขึ้น

การประเมินผลการพัฒนาของอุทยานแห่งชาติ เป็นการประเมินผลแบบมองเห็นได้ชัดเจน คือการที่ชาวไทยภูเขาทำตามระเบียบ และกฎหมายของราชการ

2.2.2 องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ด้านการบริหารงานในท้องถิ่น แต่ทั้งนี้เนื่องจากอบต.บางหินฝนเป็นอบต. ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล คณะกรรมการบริหารและสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทุกคน และส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาไม่สูงนัก บทบาทในการจัดการภายใน และการจัดทำแผนพัฒนาอบต. จึงเป็นหน้าที่ของปลัดอบต. เป็นสำคัญ บทบาทของ อบต. จึงเป็นเหมือนตัวถ่ายทอดวาทกรรมของกระทรวงมหาดไทยมายังชาวไทยภูเขา หลักสูตรการพัฒนาของอบต. จึงเป็นการจัดกลุ่มแบบแข็ง กล่าวคือ อบต. จะทำงานเฉพาะตามหน้าที่ตามพรบ. ของ อบต. เท่านั้น จากการศึกษาแผนของ อบต. ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐาน และการพัฒนาทางรูป เช่น การแจกสิ่งของวัสดุ และการจัดงานต่าง ๆ เป็นต้น

การวางกรอบความสัมพันธ์ระหว่างอบต. กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่นั้นจำแนกได้เป็นสองกรณี กรณีแรกคือปลัดอบต. และเจ้าหน้าที่สำนักงาน จะมีกรอบแบบแข็ง โดยแสดงบทบาทการเป็นตัวแทนของภาครัฐที่จะควบคุมให้ชาวไทยภูเขาเป็นพลเมืองไทย กรณีที่สองคือใน ส่วนคณะกรรมการบริหาร และสอบต. ซึ่งเป็นตัวแทนชาวไทยภูเขานั้นการวางกรอบจะเป็นแบบอ่อน ชาวไทยภูเขาไม่ได้รู้สึกว่า สอบต. มีความแตกต่างจากชาวไทยภูเขาคนอื่น ๆ แต่ชาวไทยภูเขาในปัจจุบันเริ่มมีการคาดหวังต่อบทบาทของ สอบต. ว่าจะต้องทำให้หมู่บ้านดีขึ้น และต้องมีส่วนช่วยในการพัฒนา และให้บริการในหมู่บ้านของตน

การประเมินกระบวนการทางการพัฒนาระหว่างอบต. กับชาวไทยภูเขานั้น การประเมินผลงานเป็นแบบมองไม่เห็น หรือเป็นการประเมินผลแบบไม่เข้ม อบต. จะประเมินจากความพึงพอใจของชาวไทยภูเขาที่มีต่อกิจกรรมต่าง ๆ ของ อบต. และฝ่าย อบต. เองก็ยังไม่ได้มีการประเมินการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของชาวไทยภูเขาจากการดำเนินโครงการต่าง ๆ ของรัฐ

2.2.3 มูลนิธิรักษ์ไทย เป็นองค์การพัฒนาเอกชนที่ทำงานในพื้นที่ หลักสูตรการพัฒนาของมูลนิธิรักษ์ไทยเป็นการจัดกลุ่มแบบอ่อน โดยเน้นที่การปฏิวัติวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับชาวไทยภูเขา นอกจากนั้นก็เป็นการส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์

ธรรมชาติ ในกระบวนการทางการศึกษาใช้การวางกรอบแบบอ่อนเช่นเดียวกัน โดยทางมูลนิธิ รักรักษ์ไทย จัดกระบวนการพัฒนาให้ชาวไทยภูเขาเป็นผู้คัดเลือกกิจกรรมการพัฒนา กำหนดจังหวัด การทำงาน และกำหนดเกณฑ์วัดผลความสำเร็จด้วยตนเอง มูลนิธิรักรักษ์ไทยมีบทบาทในการ สนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาของชาวไทยภูเขา ด้านการประเมินผลพบว่าเป็นการประเมินแบบ มองไม่เห็น หรือกล่าวได้ว่าในสถานการณ์ดำเนินกิจกรรมการพัฒนาของมูลนิธิรักรักษ์ไทยนั้นยังไม่ได้มี การประเมินผลการทำงานอย่างเป็นระบบ

2.2.4 สถานีพัฒนาเกษตรที่สูงตามพระราชดำริคดยอมพาย เป็นหน่วยงานที่มี บทบาทเข้มในการส่งผ่านคติจรรักษ์ภักดีต่อพระมหากษัตริย์ให้กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่ หลักสูตร ของโครงการพัฒนาเกษตรบนที่สูงฯ เป็นการจัดกลุ่มแบบแข็ง ซึ่งมีความรู้สำคัญคือการปลูกพืช เมืองหนาว และการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ในด้านการสอนนั้นการวางกรอบเป็นแบบแข็ง คือกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างสถานีฯ กับชาวไทยภูเขาว่าเป็นนายจ้าง-ลูกจ้าง และสถานีเป็นผู้ กำหนดกระบวนการต่าง ๆ ในการพัฒนา ในด้านการประเมินผลเป็นการประเมินผลแบบชัดเจน กล่าวคือทางสถานีมุ่งให้ชาวไทยภูเขาที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานได้มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ และ เปลี่ยนมาทำนาแทนการทำไร่หมุนเวียน

2.2.5 หน่วยจัดการต้นน้ำปางหินฝน เป็นหน่วยงานด้านการพัฒนาที่สำคัญใน พื้นที่ หลักสูตรการพัฒนาของหน่วยจัดการต้นน้ำเป็นการจัดกลุ่มแบบแข็ง มีวิชาหลักคือการ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสอนหรือบทบาทของหน่วยจัดการต้นน้ำนั้น มีการวางกรอบแบบ อ่อน บทบาทของเจ้าหน้าที่หน่วยจัดการต้นน้ำจะเป็นเสมือนพี่เลี้ยง ให้กับชาวไทยภูเขา มากกว่า จะเป็นผู้ถ่ายทอด หรือผู้ควบคุมชาวไทยภูเขา ทั้งนี้บทบาทดังกล่าวจึงทำให้หน่วยจัดการต้นน้ำกับ ชาวไทยภูเขามีความผูกพันแนบแน่นต่อกัน ในส่วนของการประเมินผลหน่วยจัดการต้นน้ำมีการ ประเมินผลที่ชัดเจน คือให้ชาวไทยภูเขาลดพื้นที่การใช้ป่า ซึ่งที่ผ่านมาทั้งหมู่บ้านเฮาะ และหมู่บ้าน แม่แอได้ ได้มีการยกเลิกทำไร่หมุนเวียนแปลงหนึ่งให้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์

2.2.6 สถานีอนามัยปางหินฝน เป็นหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์กับชาวไทยภูเขา ในแบบเครือญาติสมมุติ หลักสูตรการพัฒนาของสถานีอนามัยเป็นหลักสูตรเพื่อการยกระดับ คุณภาพชีวิตและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวไทยภูเขาให้มีความทันสมัยเหมือนคนไทยกลุ่มอื่น ๆ หลักสูตรของสถานอนามัยเป็นหลักสูตรที่มีการจัดกลุ่มแบบแข็ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดกลุ่ม ความแตกต่างระหว่างความรู้แพทย์แผนปัจจุบัน กับความรู้การแพทย์พื้นบ้าน อย่างไรก็ตามสถานี อนามัยก็มีได้ลดความชอบธรรมของการแพทย์พื้นบ้านลงแต่อย่างไร ยกเว้นในกิจกรรมบาง ประเภทที่ขัดแย้งโดยตรงกับการแพทย์แผนปัจจุบัน

การสอนของสถานีนอนามัยมีลักษณะทวิลักษณะคือมีการวางกรอบแบบ แข็งก่ล่าวคือเจ้าหน้าที่สาธารณสุขมีอำนาจในการควบคุมเต็มที่เหนือวิธีการรักษาพยาบาล กล่าว อีกนัยหนึ่งเจ้าหน้าที่อนามัยเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์แผนปัจจุบันให้กับชาวไทย ภูเขา ซึ่งอยู่ในฐานะผู้รับวัฒนธรรมการแพทย์แผนใหม่ แต่ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่ให้บริการนั้น จะพบว่ามีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชาวไทยภูเขาเป็น อย่างมาก ทั้งนี้เนื่องด้วยเจ้าหน้าที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ทุกคน จึงทำให้ไม่เกิดช่องว่างทางวัฒนธรรม

การประเมินผลของสถานีนอนามัยเป็นการประเมินผลแบบชัดเจน กล่าวคือ อนามัยมุ่งเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวไทยภูเขา โดยมีเป้าหมายให้ชาวไทยภูเขาได้รับบริการ สาธารณสุขอย่างทั่วถึง เช่น เด็กทุกคนได้รับการฉีดวัคซีน ชาวไทยภูเขาทุกครัวเรือนมีห้องน้ำใช้ เป็นต้น

2.2.7 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทยภูเขา เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัด การศึกษาในพื้นที่ที่ไม่มีโรงเรียน โดยมีเป้าหมายให้นักเรียนในพื้นที่ได้รับความรู้เทียบเท่ากับ นักเรียนที่เข้าเรียนในโรงเรียน นอกจากนั้น ศสช. ยังมีบทบาทด้านการพัฒนาชุมชน เช่น การ ส่งเสริมอาชีพให้คนในชุมชนด้วย หลักสูตรด้านการพัฒนาของศสช. เป็นหลักสูตรที่มีการจัดกลุ่ม วิชาแบบอ่อน หรือที่เรียกว่าเป็นหลักสูตรแบบบูรณาการ โดยครูจะสอนสาระการเรียนรู้ผสมผสาน ไปแต่ละวัน ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายให้นักเรียนสามารถสื่อสารด้วยภาษาไทย และมีทักษะ และความรู้ พื้นฐานที่พอเพียงต่อการดำรงชีวิต

กระบวนการสอนของศสช. มีลักษณะทวิลักษณะเช่นเดียวกับสถานีนอนามัย กล่าวคือในมิติด้านการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการไปสู่ชาชาวไทยภูเขานั้น ครูศสช. มีการวาง กรอบแบบแข็ง หรือเป็นอำนาจเต็มของครูที่จะคัดสรรสาระการเรียนรู้ การกำหนดลำดับชั้นของการ เรียนรู้ และการตั้งเกณฑ์การประเมินผล แต่ในมิติด้านกรอบความสัมพันธ์ระหว่างครู กคน. กับชาว ไทยภูเขานั้น ครูกคน. ก็มีได้มีท่าที หรือวางอำนาจให้อยู่เหนือกว่า บทบาทของครู ศสช. เป็น เสมือนที่เลี้ยงเด็ก ให้กับชาวไทยภูเขาในพื้นที่ ชาวไทยภูเขาเองก็รู้สึกที่ครูกคน. เป็นสมาชิกคน หนึ่งในหมู่บ้าน

การประเมินผลของศสช. มีทั้งในด้านการประเมินผลแบบชัดเจน และการ ประเมินผลแบบมองไม่เห็น การประเมินผลแบบชัดเจนได้แก่ การตั้งเกณฑ์ว่าเด็กนักเรียนจะต้องมี ความรู้เทียบเท่ากับเด็กที่เข้าเรียนในโรงเรียน การประเมินผลแบบมองไม่เห็นได้แก่การปลูกฝังจิต สำนักรักในชาติพันธุ์ของตนเอง ซึ่งครูศสช. เองก็ไม่ได้มีการกำหนดเกณฑ์ว่าจะต้องรักอย่างไร หรือ แสดงออกอย่างไร เป็นแต่เพียงว่ามีการปลูกฝังความคิดดังกล่าวสอดแทรกอยู่ในการสอนของครู ศสช. (เฉพาะที่ศสช. บ้านมิดหลง)

2.3 การศึกษาตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัย หรือการถ่ายทอดความรู้ของของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น วิชาความรู้ของชาวไทยภูเขาจำแนกเป็นสองประเภทใหญ่ ได้แก่ความรู้สำหรับชีวิตประจำวัน และความรู้เฉพาะด้าน ทั้งนี้การศึกษาของท้องถิ่นนั้นได้รวมการจัดการศึกษาของโบสถ์ในคริสตศาสนา เข้าไว้ด้วย เนื่องจากการศึกษาของโบสถ์มีอิทธิพลโดยตรงต่อระบบความเชื่อและโลกทัศน์ของชาวไทยภูเขา จึงควรจัดว่าเป็นการศึกษาของท้องถิ่นเช่นกัน การนำเสนอจะนำเสนอทั้งชาวละว้าและชาวกะเหรี่ยงพร้อมกัน เพราะมีแบบแผนที่คล้ายคลึง

หลักสูตรของชาวไทยภูเขามีหลักสูตรสำคัญ คือ ความรู้เกี่ยวกับการดำรงชีวิต ระบบคุณค่าหรืออุดมการณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ และความรู้เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งความรู้เหล่านี้เป็นความรู้ที่ชาวไทยภูเขาทุกคนต้องรู้ หรือเป็นความรู้ในชีวิตประจำวัน สำหรับความรู้เฉพาะด้านที่สำคัญได้แก่ การแพทย์พื้นบ้าน การร่ำดาบ การเป็นหมอมือ การเป็นหมอสุมไพร และการเป็นช่างฝีมือ ความรู้เหล่านี้จะเป็นความรู้สำหรับบางคนเท่านั้น

ความรู้ที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันเป็นหลักสูตรที่ไม่ได้มีการกำหนดเป็นวิชาแต่อย่างใด การเรียนรู้ของชาวไทยภูเขาเป็นการเรียนจากชีวิตจริง เด็ก ๆ ได้เรียนรู้จากผู้ที่อยู่ใกล้กว่าตน ความรู้เฉพาะด้านมีลักษณะการจัดกลุ่มอย่างชัดเจน และเป็นอำนาจระดับท้องถิ่นที่จะสามารถเรียนได้เฉพาะบุคคลบางคน ในบางวิชาชาวไทยภูเขาจะถ่ายทอดเฉพาะในตระกูลของตนเองเท่านั้น เช่น คาถาอาคมต่าง ๆ คนที่มีความเฉพาะด้านจะได้รับการยกย่องและยอมรับจากคนในชุมชนในเรื่องนั้น ๆ และถือว่าเป็น 'คนพิเศษ' ในชุมชน

หลักสูตรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ของชาวไทยภูเขาอีกประการหนึ่งคือ เรื่องศาสนา ซึ่งศาสนาคริสต์ได้มีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในพื้นที่นี้กว่า 50 ปี ทำให้ชาวไทยภูเขาส่วนใหญ่ในพื้นที่เปลี่ยนไปนับถือ ศาสนาคริสต์มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์จากความเชื่อผี ไปสู่ความเชื่อพระเจ้า และทำให้พิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับผีหมดไป แต่โลกทัศน์ดังกล่าวไม่ได้ทำให้แบบแผนพฤติกรรมของชาวไทยภูเขาเปลี่ยนแปลงไปมากนัก หลักสูตรด้านศาสนามีการจัดกลุ่มอย่างชัดเจนว่าเป็นคำสอนทางศาสนา คนที่นับถือศาสนาจะมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นเฉพาะตนเอง

วิธีการสอนของชาวไทยภูเขาเป็นวิธีการสอนแบบทำให้อู เรียนจากการทำ เป็นการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง เช่น การเรียนรู้การทำไร่ เด็ก ๆ จะได้เรียนรู้ตั้งแต่เริ่มเดินไปเที่ยวไร่ ไปเล่นที่ไร่ในช่วงที่พ่อแม่ไปทำไร่ เมื่อถึงวัยหนึ่งก็จะสามารถหยอดข้าว ถางหญ้า ปลูกข้าว พันไร่ การเรียนรู้ของชาวไทยภูเขาจึงเป็นการเรียนจากชีวิตจริง มีพ่อ-แม่เป็นผู้กำหนดจังหวะก้าว เป็นการเรียนรู้แบบผู้ใหญ่สอนเด็ก เด็กจะมีความเคารพเชื่อฟัง ในขณะที่ผู้ใหญ่ก็จะใจดีกับเด็ก (ทั้งชาว

ละว่า และชาวกะเหรี่ยงจะไม่ค่อยมีการลงโทษที่จะทำให้เด็กเจ็บตัว) การเรียนรู้เรื่องอื่นๆ ก็จะมีลักษณะเช่นเดียวกัน ครอบครัวจะเป็นหน่วยสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขา ความรู้อย่างนี้อาจจะเป็นความลับเฉพาะครอบครัวหรือของตระกูลเท่านั้น

สำหรับการศึกษาวិชาเฉพาะมีการวางกรอบความสัมพันธ์แบบแข็ง เช่นวิชารำดาบ จะต้องมีการไหว้ครู ครูจะมีอำนาจเหนือนักเรียน หรือมีความสัมพันธ์แบบผู้ถ่ายทอด-ผู้รับความรู้

ในด้านคำสอนเกี่ยวกับศาสนานั้นส่วนใหญ่ครูผู้สอนจะเป็นคนในพื้นที่ และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนในชุมชน ครูผู้สอนไม่มีฐานะพิเศษแต่อย่างใด นอกจากเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้นำคนหนึ่งในชุมชน ที่ชาวไทยภูเขาให้ความเคารพ

การประเมินผลในระบบการเรียนรู้ของชาวไทยภูเขามีทั้งแบบมองเห็น และส่วนที่แบบไม่เห็น ส่วนที่มองไม่เห็นได้แก่การถ่ายทอดเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ทั้งชาวละว้า และชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ศึกษาต่างก็ต้องการให้ลูกหลานของตนมีความภูมิใจในเอกลักษณ์ของตน และไม่มีลืมนามชาติพันธุ์ของตน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวกะเหรี่ยงซึ่งมีคติสำคัญคือความรักอิสระ ทุกคนได้รับการสั่งสอนคติดังกล่าวและถ่ายทอดต่อกันไป คติดังกล่าวนี้ทำให้ชาวกะเหรี่ยงมีความพอใจ และมีชีวิตที่เรียบง่าย ในส่วนของชาวละว้าเอกลักษณ์ที่เป็นความภูมิใจของชาวละว้าในพื้นที่ศึกษาคือความรักเดียวใจเดียว ชาวละว้าถือว่ามีความสำคัญ และใช้เป็นเครื่องวัดความเป็นละว้า ดังที่ชาวละว้าคนบอกกับผู้วิจัยว่า

“ไอ้... มันไม่ใช่ละว้าแล้ว มันหลายใจ”

ขณะที่ชาวละว้าอีกรายหนึ่งบอกกับผู้วิจัยว่าด้วยความภูมิใจในความเป็นละว้าว่า

“ผมเป็นละว้า.. ผมรักเดียวใจเดียวครับ”

การประเมินผลแบบมองเห็นที่สำคัญของชาวไทยภูเขาก็คือชาวไทยภูเขาที่มีความภูมิใจในความเป็นชาติพันธุ์ของตนเอง ส่วนการประเมินผลแบบชัดเจนนั้นชาวไทยภูเขานำการดูจากความสามารถในการทำงานตามหลักสูตรชีวิตประจำวัน และหลักสูตรพิเศษ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาสำคัญของชาวไทยภูเขา คือชาวไทยภูเขามีกะบวนกรเรียนรู้จากชีวิตจริง แต่การเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้แบบจำได้จึงทำได้ แต่ยังขาดการประเมินผลหรือการไตร่ตรองทบทวนการทำงานของตน เช่น ในการปลูกกะหล่ำปลี ชาวไทยภูเขา มักจะทำตามกันเช่นใครนิยมปลูกอะไรในช่วงไหน ก็จะทำตามกัน และการเพาะปลูกของชาวไทยภูเขาอาศัยความหวัง มากกว่าการคาดการณ์หรือมองไปข้างหน้า ทั้งนี้ถ้าจะจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาขึ้น ผู้จัดการศึกษาควรจะต้องจัดประสบการณ์ให้ชาวไทยภูเขาได้วิเคราะห์ ทบทวนการกระทำในอดีตเพื่อกำหนดอนาคตของตนเองมากกว่าจะฝากอนาคตของตนเองไว้ในกำหนดของผู้อื่น หรือแล้วแต่โชคชะตา โดยเฉพาะการตัดสินใจเรื่องการปลูกพืชเชิงพาณิชย์อันเป็นกิจกรรมดำรงชีพในปัจจุบัน

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ของชาวไทยภูเขาในการถ่ายทอด และผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการเรียนรู้ผ่านชีวิตจริง ผ่านการปฏิบัติ ส่วนใหญ่การเรียนรู้ของชาวไทยภูเขานักไปในทางที่เป็นการผลิตซ้ำเป็นความรู้ในลักษณะสถิตย์ (static) ไม่เป็นพลวัต (non-dynamic) ชาวไทยภูเขายังขาดกระบวนการไตร่ตรอง หรือสรุปทเรียนการทำงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการปรับตัวเข้ากับภาวะความทันสมัยในปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม การเรียนรู้เกี่ยวกับภาวะความเปลี่ยนแปลงของชาวไทยภูเขามีสลักษณะ 'เลียนแบบ' มากกว่าจะเป็น 'การเรียนรู้' ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้เป็นประเด็นสำคัญที่หน่วยงานพัฒนาจะต้องสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ให้กับชาวไทยภูเขาเพื่อให้ชาวไทยภูเขาสามารถเท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่มาจากหลายแห่งนอกชุมชน มิฉะนั้นชุมชนชาวไทยภูเขาอาจจะประสบปัญหาชุมชนล่มสลายเหมือนชุมชนอื่น ๆ ในประเทศไทย

กล่าวโดยสรุปความรู้ และวิธีการถ่ายทอดความหมายของคำว่าการพัฒนาในกระบวนการทางการศึกษาของชาวไทยภูเขา สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มได้แก่

กลุ่มที่หนึ่ง เป็นกลุ่มที่เน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการให้กับชาวไทยภูเขา หน่วยงานที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้ ได้แก่

อุทยานแห่งชาติ ซึ่งทำงานตามกฎหมาย และมีการสื่อสารแบบสั่งการกับชาวไทยภูเขา โดยมีเกณฑ์การประเมินผลที่ตายตัวโดยยึดกฎหมายเป็นหลัก

สำนักงานเกษตรที่สูง และองค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเน้นการทำงานตามกฎหมาย หรือหน้าที่ของหน่วยงาน และมีการสื่อสารกับชาวไทยภูเขาแบบสั่งการ และเกณฑ์การประเมินผลจะเป็นเกณฑ์ที่หน่วยงานเป็นผู้กำหนดไว้อย่างตายตัว

โรงเรียนบ้านเฮาะ มีการจัดกลุ่มวิชาแบบเน้นความรู้ที่เป็นทางการ โดยมีครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน และการประเมินผลนั้นเน้นเกณฑ์ด้านผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาเป็นสำคัญ

กลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่มีการให้ความรู้ และใช้วิธีการสอนเชิงซ้อนคือมีทั้งแบบแข็งและแบบอ่อน หน่วยงานที่อยู่ในกลุ่มนี้ได้แก่

โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ ซึ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการ แต่ก็ให้การยอมรับความรู้ของท้องถิ่น การถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียนนั้น ครูที่เป็นคนเมืองมีบทบาทเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับนักเรียน แต่ครูที่เป็นคนท้องถิ่น จะมีการสื่อสารสองทางกับนักเรียนมากขึ้น การประเมินผลนั้นโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้จะเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา และด้านการเลื้อนช่วงชั้นทางสังคม

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนไทยภูเขา เป็นหน่วยงานที่มุ่งถ่ายทอดความรู้ที่เป็นทางการ แต่มีการปรับให้เข้ากับบริบทของแต่ละชุมชน การถ่ายทอดความรู้นั้นครูเป็นผู้คัดเลือกและกำหนดจังหวะ โดยยึดความพร้อมของผู้เรียน การประเมินผลของ ศศช. นั้นมุ่งเน้นการให้เกิดความรู้กับการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน

หน่วยจัดการต้นน้ำ ถึงจะมีการกำหนดหลักสูตรการพัฒนาที่ชัดเจน แต่ก็ใช้วิธีการพัฒนาที่让群众ไทยภูเขามีส่วนร่วม และไม่มีกำหนดเกณฑ์การประเมินผลที่ตายตัว

สถานีอนามัย นั้นถึงจะมีความรู้ที่ชัดเจนของหน่วยงาน แต่ก็ยอมรับแบบแผนการรักษาพยาบาลของท้องถิ่น ในการถ่ายทอดความรู้นั้นก็ได้บังคับให้ชาวไทยภูเขาต้องทำตาม แต่ใช้วิธีค่อยๆ ใ้มน้ำวใจ และการประเมินผลนั้นมีความยืดหยุ่นตามความต้องการของชาวไทยภูเขา

กลุ่มที่สาม เป็นกลุ่มที่ใช้ความรู้ท้องถิ่นเป็นฐาน และมีการถ่ายทอดความรู้แบบเน้นที่ชุมชน ได้แก่

มูลนิธิรักษ์ไทย ซึ่งเน้นการพัฒนาที่มาจากฐานวัฒนธรรมท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้ชาวไทยภูเขาได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินโครงการต่าง ๆ เกณฑ์การประเมินผลของมูลนิธิรักษ์ไทยนั้นมีความยืดหยุ่นตามสภาพจริงที่เกิดขึ้น

โบสถ์ ซึ่งเน้นการปรับคำสอนให้เข้ากับระบบความเชื่อดั้งเดิม ของท้องถิ่น และเน้นการให้บริการ การสงเคราะห์ให้ชาวไทยภูเขา การประเมินผลมุ่งที่การเปลี่ยนความเชื่อของชาวไทยภูเขาให้หันมานับถือศาสนาคริสต์

หลักสูตร วิธีการสอน และการประเมินผลของหน่วยงานต่าง ๆ สรุปได้ดังตารางข้างล่างนี้

ตารางที่ 8 สรุปหลักสูตร วิธีการสอน และการประเมินผล

หน่วยงาน/ สถาบันทาง สังคม	กระบวนการทางการศึกษา		
	หลักสูตร	วิธีการสอน	การประเมินผล
อุทยาน แห่งชาติ	กฎหมาย	สั่งให้ปฏิบัติ	เกณฑ์ตายตัว
เกษตร พระราชดำริ	ความรู้สมัยใหม่	การจ้างงาน	ด้านเศรษฐกิจ
อบต.	ปฏิบัติตามหน้าที่	ลงเคราะห์ สอบต.	ตามแผนงาน
โรงเรียน บ้าน เฮาะวิทยาคม	ความรู้ทางการ การสอนรวมวิชา	ครูเป็นหลัก	ผลสัมฤทธิ์
โรงเรียนบ้าน แม่แฮใต้	ความรู้ทางการ ความรู้ท้องถิ่น	ครูเป็นหลัก มีครูท้องถิ่น	ผลสัมฤทธิ์ เลื่อนชั้นทางสังคม
ศศช.	ความรู้ทางการ ปรับเข้ากับชีวิต	ครูเลือกตามความพร้อม ของผู้เรียน	ผลสัมฤทธิ์
หน่วยจัดการ ต้นน้ำ	การอนุรักษ์	การมีส่วนร่วม	ยืดหยุ่น
มูลนิธิรักษ์ไทย	วัฒนธรรมท้องถิ่น	การมีส่วนร่วม	ยืดหยุ่น
อนามัย	การแพทย์	แบบเครือญาติ	ค่อยเป็นค่อยไป
โบสถ์	ความเชื่อ	ไม่เป็นทางการ	การเปลี่ยนความเชื่อ
ชาวไทยภูเขา	สามัญสำนึก	แบบเครือญาติ	คติของชาติพันธุ์

ตารางข้างต้นแสดงให้เห็นถึงหลักสูตร วิธีการสอน และการประเมินผล ซึ่งต่างเน้นเฉพาะด้านที่อยู่ในขอบข่ายของหน่วยงาน วิธีการสอนก็แตกต่างกันไป มี 2 หน่วยงานที่ใช้การมีส่วนร่วม น่าสังเกตว่าหน่วยงานอนามัยกับชาวไทยภูเขาใช้วิธีการสอนแบบเครือญาติ การประเมินผลของหน่วยต่างๆ มีวิธีการแตกต่างกันไป และสำหรับชาวไทยภูเขานั้น เน้นการประเมินผลตามคติของชาติพันธุ์

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และการควบคุมในกระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่าการพัฒนาของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นดังนี้

หน่วยงานที่มีการจัดกลุ่ม และการวางกรอบแบบแข็ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติ สำนักงานพัฒนาเกษตรที่สูงฯ โรงเรียนบ้านเฮาะ ซึ่งหน่วยงานดังกล่าวจะกำหนดขอบเขตที่ชัดเจนระหว่างความรู้ทางการ และไม่ยอมรับความรู้ท้องถิ่นที่มีความชอบธรรมหรือมีคุณค่า และมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบลำดับชั้น กับชาวไทยภูเขา การใช้อำนาจของหน่วยงานนี้เป็นการผลิตซ้ำเอกลักษณ์ความเป็นชาวไทยภูเขา และเป็นการใช้อำนาจเพื่อที่จะทำให้ชาวไทยภูเขากลายเป็นคนไทย

หน่วยงานที่มีการจัดกลุ่มแบบแข็ง แต่มีการวางกรอบแบบอ่อน ได้แก่ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน มูลนิธิรักษ์ไทย หน่วยจัดการต้นน้ำปางหินฝน และโรงเรียนบ้านแม่แฮใต้ หน่วยงานเหล่านี้เป็นหน่วยส่งผ่านสัญญาณ วัฒนธรรม และความรู้ที่เป็นทางการไปให้กับชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะในเรื่องการพัฒนาสู่ความทันสมัย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและภาษาไทย แต่หน่วยงานพัฒนาในกลุ่มนี้จะใช้ความสัมพันธ์แนวราบในการทำงานกับชาวไทยภูเขา และให้การยอมรับคุณค่าและความหมายของวัฒนธรรมท้องถิ่น

หน่วยงานที่มีการจัดกลุ่มแบบอ่อน และมีการวางกรอบแบบแข็ง ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล ความสัมพันธ์เชิงสถาบันกับชาวไทยภูเขานั้น ออบต. ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของรัฐในการปะทะสังสรรค์กับประชาชนมากกว่าจะเป็นตัวแทนของประชาชนในการปะทะสังสรรค์กับรัฐ

การใช้จำแนกแบบอ่อน และการวางกรอบแบบอ่อน กระบวนการเรียนรู้ของชาวไทยภูเขานั้นเป็นการใช้อำนาจแบบอ่อน และวางกรอบแบบอ่อน โดยความรู้ต่าง ๆ จะถูกถ่ายทอดผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม และปฏิสัมพันธ์ต่อกันตามสถานการณ์ มีการเรียนรู้ข้ามชาติพันธุ์ และการเรียนรู้ร่วมกันจากงานพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งนี้กระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาสู่ความทันสมัยและความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นเป็นการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก และส่วนใหญ่เป็นการเลียนแบบ หรือเอาอย่างกัน

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการศึกษาและการพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ แสดงไว้ในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 9 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการควบคุม

การจัดกลุ่ม/ และการวางกรอบ		การจัดกลุ่ม	
		แบบแข็ง	แบบอ่อน
การวางกรอบ	แบบแข็ง	อุทยานแห่งชาติ เกษตรพระราชดำริ โรงเรียนบ้านเฮาะ	อบต.
	แบบอ่อน	ศศช. รักษไทย หน่วยจัดการต้นน้ำ สถานีอนามัย โรงเรียนบ้านแม่แฮใต้	อบต. โบสถ์ ความรู้ท้องถิ่น

ตารางนี้มีข้อน่าสังเกตที่โรงเรียนบ้านเฮาะกับบ้านแม่แฮได้มีการจัดกลุ่มแบบแข็ง แต่การวางกรอบต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากโรงเรียนบ้านแม่แฮได้มีครูที่เป็นกลุ่มชาติอยู่ประมาณกึ่งหนึ่ง ในส่วนของอบต. นั้น มีทั้งการวางกรอบแบบแข็งสำหรับเจ้าหน้าที่ฝ่ายสำนักงานอบต. และการวางกรอบแบบอ่อนในส่วนของ สอบต.

สรุปได้ว่ากระบวนการทางการศึกษาในการควบคุมทางสัญลักษณ์แก่ชาวไทยภูเขานั้น ความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐในฐานะผู้พัฒนา กับชาวไทยภูเขาในฐานะผู้ถูกพัฒนา มีลักษณะการครอบงำทางวัฒนธรรม ซึ่งกระบวนการสำคัญของภาครัฐก็คือการตอกย้ำให้ชาวไทยภูเขายอมรับความรู้ และความหมายการพัฒนาที่เป็นทางการจากรัฐ ได้แก่ ความเป็นคนไทย การอนุรักษ์ธรรมชาติ และการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้ชาวไทยภูเขามีความเป็นพลเมืองไทย และมีพฤติกรรมดำรงชีวิตในแบบที่ภาครัฐต้องการ เครื่องมือสำคัญในการควบคุมทางสัญลักษณ์ก็คือภาษาไทย บทบาทสำคัญของภาครัฐในการถ่ายทอดความหมายของคำว่าพัฒนาก็คือการให้ความหมายที่เป็นทางการของรัฐ แต่เพิกเฉย และลดทอนความชอบธรรมที่เนื่องกับความหมายต่าง ๆ ของชาวไทยภูเขา รวมถึงภาษา และวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาด้วย แต่ทั้งนี้รัฐก็ให้โอกาสแก่ชาวไทยภูเขาที่พร้อมจะปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตตนเอง โดยจะได้รับบริการพื้นฐาน และโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือถ้าชาวไทยภูเขากลายเป็นคนไทย ก็จะได้รับการพัฒนาเช่นเดียวกับคนส่วนใหญ่ในสังคม

3. การรับรู้ความหมายด้านการพัฒนาของชาวไทยภูเขา

จากการได้รับการถ่ายทอดความหมายของคำว่าพัฒนา ชาวไทยภูเขารับรู้ความหมายที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านสถานภาพเศรษฐกิจสังคม และด้านเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ดังนี้

3.1 การเปลี่ยนแปลงสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมของชาวไทยภูเขา

กระบวนการพัฒนาหรือการทำให้ทันสมัยคือการปรับเปลี่ยนชาวไทยภูเขาให้มีความเป็นคนไทยมากขึ้น ผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการให้ทันสมัยในด้านสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่ชาวไทยภูเขาทั้งสองกลุ่มชาติพันธุ์ มีสาระสำคัญดังนี้

จากกระบวนการพัฒนาที่ผ่านมา มีชาวไทยภูเขาที่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาแตกต่างกัน ซึ่งสามารถจำแนกช่วงชั้นทางสังคมของชาวไทยภูเขาตามสถานภาพทางเศรษฐกิจ-สังคม ได้เป็นสามกลุ่ม คือ กลุ่มชาวไทยภูเขาที่มีฐานะมั่นคง กลุ่มชาวไทยภูเขาที่มีฐานะปานกลาง และกลุ่มชาวไทยภูเขาที่ประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิต การพัฒนาทำให้ความมั่นคงในชีวิตของชาวไทยภูเขาปรับเปลี่ยนจาก "ข้าวคือความมั่นคง" มาเป็นการสะสมทุน (ข้าว+ เงิน+ ททรัพย์สิน) ทั้งนี้ตัวแปรสำคัญที่กำหนดสถานภาพทางเศรษฐกิจสังคมก็คือความสามารถในการประสานประโยชน์ จากการพัฒนา

ชาวไทยภูเขาที่เป็นแกนนำในชุมชนปัจจุบัน เป็นกลุ่มที่สามารถเข้าถึงประโยชน์จากการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้น ชาวไทยภูเขากลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มบุกเบิกในกิจกรรมการพัฒนาที่เข้ามาในหมู่บ้าน โดยเริ่มต้นจากการเป็นลูกจ้างในโครงการพัฒนาต่าง ๆ หรือเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาที่เข้ามาจากภายนอกหมู่บ้าน ชาวไทยภูเขากลุ่มผู้นำที่รับการพัฒนาได้เร็วกว่าจะเป็นกลุ่มที่มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตปัจจุบันมากกว่าผู้อื่น เพราะชาวไทยภูเขากลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงด้านการพัฒนา เช่น ลงไปทำงานรับจ้างในเมืองเป็นรุ่นแรก ลงไปศึกษาต่อเป็นรุ่นบุกเบิก และทำสวนกะหล่ำเป็นรุ่นแรก (คนที่ทำรุ่นแรกจะได้กำไรดี ส่วนคนที่ทำตามหรือทำรุ่นที่สองมีความเสี่ยงเรื่องราคาอยู่เป็นอันมาก) ชาวไทยภูเขาที่เป็นกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงหรือรับประโยชน์การพัฒนาได้ ก็จะสามารถยกระดับหรือพัฒนาคุณภาพชีวิตได้

ชาวไทยภูเขากลุ่มที่สอง เป็นกลุ่มที่ต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนา หรือเข้าร่วมในกระบวนการพัฒนาแบบเชิงรับ กลุ่มนี้จะเฝ้ามองชาวไทยภูเขากลุ่มแรก และคอยทำตาม ชาวไทยภูเขากลุ่มที่สองมักจะประสบปัญหาการล้มลุกคลุกคลานในการพัฒนาหรือมีความเสี่ยงในการพัฒนามากกว่ากลุ่มแรก เพราะการเพาะปลูกเชิงพาณิชย์ในระยะหลัง ๆ นี้มีความเสี่ยงสูง

โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน ชาวไทยภูเขาในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุดในหมู่บ้าน

ชาวไทยภูเขาในกลุ่มสุดท้าย เป็นชาวไทยภูเขาในกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาซึ่งทำให้ต้องประสบความยากลำบากในการดำรงชีวิต ชาวไทยภูเขาในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่เข้าไม่ถึงประโยชน์จากการพัฒนา และในอดีตก็ประสบปัญหาการดำรงชีวิตซึ่งแต่เดิมความทุกข์ของชาวไทยภูเขาคือ ไม่มีข้าวกิน หรือข้าวไม่พอกิน ครั้นเมื่อชาวไทยภูเขาเข้าสู่กระบวนการพัฒนาสู่ความทันสมัย สังคมมีความซับซ้อนขึ้น ทำให้ความทุกข์ของชาวไทยภูเขาซับซ้อนขึ้นด้วยเช่นกัน จากความทุกข์เพราะไม่ข้าวกิน ไปสู่ความทุกข์เพราะไม่มีเงินซื้อข้าว ไม่มีเงินค่ารักษาพยาบาล ไม่มีเงินค่ารถเดินทางไปแม่แจ่ม และไม่มีเครื่องใช้ อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ทันสมัยเหมือนคนอื่น ๆ ไม่มีเงิน ฯลฯ ชาวไทยภูเขาในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะมีผู้นำครอบครัวติดฝิ่น ซึ่งเมื่อเลิกปลูกฝิ่นก็กลายเป็นคนติดเหล้า จึงไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มความสามารถ

อนึ่งมีความแตกต่างระหว่างชาวละว้ากับชาวกะเหรี่ยงในพื้นที่ศึกษาบางประการเกี่ยวกับการรับประโยชน์ในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจสังคม ชาวละว้าเน้นด้านการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เช่นการออกไปรับจ้างในเมือง และการปลูกพืชเชิงพาณิชย์ มากกว่าชาวกะเหรี่ยงซึ่งเน้นการพัฒนาทางสังคมมากกว่าโดยนิยมออกไปเรียนหนังสือ ซึ่งทำให้มีชาวกะเหรี่ยงที่ได้เป็นครู หมออนามัยกลับมากำทำงานในชุมชนมากกว่าชาวละว้า ทั้งนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสันนิษฐานว่าน่าจะเกิดจากปัจจัยสำคัญสองประการคือ ประการแรกคติของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งสองต่างกัน ชาวละว้าถือคติการประสานประโยชน์กับหน่วยงานต่าง ๆ ในขณะที่ชาวกะเหรี่ยงถือคติความรักอิสระ ทำให้ชาวกะเหรี่ยงไม่มุ่งแสวงหาเงินทองมากเท่าชาวละว้า ประการที่สองชาวละว้าตั้งถิ่นฐานอยู่ถาวร และสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนเมืองได้อย่างแนบแน่น สามารถสื่อสารด้วยคำเมืองได้ชัดเจน มีรูปร่างหน้าตาไม่ต่างจากคนเมืองทั่วไป จึงสามารถผสมกลมกลืนกับชาวเมืองได้ ขณะที่ชาวกะเหรี่ยงอาจสามารถจำแนกความแตกต่างทางชาติพันธุ์ได้ง่ายทั้งรูปร่างหน้าตา และภาษา จึงทำให้ชาวละว้าสามารถไปรับจ้างหรือทำงานต่าง ๆ ได้สะดวก ขณะที่ชาวกะเหรี่ยงจะต้องเริ่มต้นที่การเรียนภาษาไทย และชาวกะเหรี่ยงรุ่นหนึ่งส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาโดยการอุปถัมภ์จากโบสถ์ในคริสตศาสนาเป็นส่วนใหญ่

โดยสรุป ผลจากกระบวนการพัฒนาหรือการทำให้ทันสมัยซึ่งส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชาวไทยภูเขา และดึงชาวไทยภูเขาเข้าสู่เศรษฐกิจระบบทุนนิยม ชาวไทยภูเขาที่สามารถจับประโยชน์จากการพัฒนาได้ ก็จะสามารถยกระดับคุณภาพชีวิต และสร้างความมั่นคงให้กับตนเองได้ แต่ชาวไทยภูเขาที่ไม่สามารถเข้าถึงประโยชน์จากการพัฒนา ก็จะต้องประสบปัญหาการดำรงชีวิตที่ยากลำบากขึ้น

หากพิจารณาในเชิงโครงสร้าง การพัฒนาสู่ความทันสมัยในมิติสังคมวิทยาที่สำคัญ ก็คือ การจัดกลุ่มบทบาททางสังคม หรือการแบ่งงานกันทำในสังคม โครงสร้างการพัฒนาได้จำแนกบทบาททางสังคมหรือผลิตซ้ำทางชนชั้น ทำให้ชาวไทยภูเขาต้องเป็นชนชั้นแรงงานเพื่อตอบสนองต่อการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ชาวละว้าซึ่งเน้นการพัฒนาสถานภาพทางเศรษฐกิจอาจจะมีรายได้ดีขึ้น มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น แต่ก็อยู่ในฐานะชนชั้นแรงงาน แต่ชาวไทยภูเขาที่เน้นการพัฒนาทางสถานภาพทางสังคม ก็มีโอกาสดเลื่อนชั้นทางสังคมไปเป็นข้าราชการ หรือชนชั้นกลางเพิ่มขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งการพัฒนาทำให้ชาวไทยภูเขามีรายได้เพิ่มขึ้น แต่ก็กีดกันชาวไทยภูเขาให้เป็นชนชั้นแรงงานในโครงสร้างการพัฒนา

3.2 อัตตะและเอกลักษณ์ชาติพันธุ์

ผลจากการศึกษาที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือการสร้างอัตตะและเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ให้กับชาวไทยภูเขา ดังที่กล่าวข้างต้นแล้วว่าวาทกรรมความทันสมัยหรือความรู้ที่เป็นทางการมีลักษณะเป็นคู่ตรงข้ามกับความรู้ของท้องถิ่น กระบวนการทางการศึกษาคือการถ่ายทอดสัญลักษณ์หรือวัฒนธรรมหลักมาสู่ชาวไทยภูเขาเพื่อให้ชาวไทยภูเขากลายเป็นคนไทย คนที่สำเร็จการศึกษาจึงมีความกลมกลืนกับคนในสังคม แต่กลับทำให้แปลกแยกกับบ้านเกิดของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือเกิดความขัดแย้งในเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์

ในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น พ่อ แม่ และญาติพี่น้องจะมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปยังเด็กชาวไทยภูเขา เด็กจึงถูกพัฒนาอัตตะให้มีเอกลักษณ์ร่วมกับคนในหมู่บ้าน แต่เมื่อรัฐได้จัดการศึกษาในระบบขึ้น โรงเรียนรับบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาอัตตะของนักเรียนไปโดยปริยาย การถ่ายทอดวัฒนธรรมของโรงเรียนเป็นการถ่ายทอดเอกลักษณ์ของความเป็นไทย นักเรียนที่ได้รับการศึกษาจึงมีเอกลักษณ์ของคนไทย ซึ่งแตกต่างจากเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์แต่ดั้งเดิม

นอกจากนั้นระบบการศึกษายังเป็นปัจจัยดึงดูดให้นักเรียนต้องออกจากหมู่บ้าน ด้วยเหตุที่ในปัจจุบันชาวไทยภูเขามิ่ค่านิยมในความสำคัญของการศึกษา แต่ในหมู่บ้านมีโรงเรียนเพียงระดับป.6 เด็กที่จะศึกษาต่อจำเป็นต้องออกจากหมู่บ้านไปเรียนต่อในเมืองที่อำเภอแม่แจ่ม และเรียนระดับสูงขึ้นในจังหวัดเชียงใหม่ หรืออาจไกลถึงจังหวัดเชียงราย

ส่วนเด็กนักเรียนที่สำเร็จการศึกษา ซึ่งได้รับความรู้ที่เป็นทางการ หรือความรู้ของคนเมือง ก็ไม่สามารถกลับมาทำงานในหมู่บ้านได้ เพราะหมู่บ้านไม่มีพื้นที่ สำหรับคนมีการศึกษา งานในหมู่บ้านเป็นงานที่ต้องใช้แรง และไม่ได้เงิน ในขณะที่ชาวไทยภูเขามิ่ฐานคิด เกี่ยวกับการศึกษา

ว่า “เรียนสูงเพื่อที่จะไม่ต้องทำงานหนัก” ดังนั้นคนที่เรียนจบมัธยมหรือสูงกว่าจึงนิยมไปทำงานในเมือง การศึกษาจึงเป็นการพัฒนา ‘อัตตะ’ แบบคนเมืองให้กับชาวไทยภูเขา

ชาวไทยภูเขาที่ได้รับการศึกษาแบบทางการจึงมีความขัดแย้งทางเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์กับคนรุ่นอื่นในหมู่บ้าน เพราะมีความแตกต่างด้านโลกทัศน์ และคติ ที่ต่างกับคนรุ่นเก่าในหมู่บ้านตัวอย่างเช่นวันหนึ่งขณะที่ผู้วิจัยทำงานภาคสนามในหมู่บ้านในช่วงเดือนเมษายน เป็นช่วงที่ชาวไทยภูเขากำลังปลูกข้าว ช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่หมู่บ้านกำลังขาดแคลนน้ำ ภัยรุ่นที่กลับมาบ้านเพื่อช่วยทำไร่ ก็มักจะบ่นดั่ง ๆ ในทำนองว่าหมู่บ้านแย่ ไม่มีน้ำใช้ ไม่สะดวก ดั่งบทสนทนาดังนี้

ลูก : “อู๊ย บนดอยนี้แย่ น้ำไม่มี ลำบาก”

แม่ : “น้ำดีห้วยเปอะเลอะ ไปตักเอา”

ตัวอย่างที่ยกมานี้แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างในวิถีคิดระหว่างคนสองรุ่น ลูกเป็นนักศึกษาที่ได้ไปอยู่ในเมืองจึงมีคติความสะดวกสบายแบบในเมือง ขณะที่แม่มีคติการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม ปัญหาของลูกจึงไม่ใช่ปัญหาของแม่ ความทุกข์ของแม่คนดังกล่าวก็คือการที่ลูกไปอยู่ไกล และไม่ได้กินข้าวพร้อมหน้าพร้อมตากัน

อย่างไรก็ตามการศึกษาก็มิได้ถึงกับกลืนวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวไทยภูเขาไปจนหมดสิ้น คุณค่า แบบแผนการดำรงชีวิตที่เป็นค่านิยมหลัก และเป็นมโนสำนึกร่วมของชุมชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งคติเรื่องความสามัคคี และการเยี่ยมเยียนกันอันเป็นแบบแผนสำคัญของชาวละว้าและชาวกะเหรี่ยงยังคงอยู่ เมื่อชาวไทยภูเขาหลงไปทำงานในเมืองยังรักษาวัดมณธรรมดังกล่าวทำให้ชาวไทยภูเขาเหล่านี้สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองไว้ได้บ้าง แต่ปัจจุบันค่านิยมแบบเมืองก็ได้มีอิทธิพล และทำให้มีความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมเพิ่มมากขึ้น เช่น ค่านิยมอยู่ก่อนแต่ง ในอนาคตคาดว่ากระแสทุนนิยม และวัฒนธรรมเมืองจะครอบงำวัฒนธรรมชาวไทยภูเขา และน่าจะทำให้ชาวไทยภูเขาที่ลงมาทำงานในเมืองไม่สามารถรักษารากฐานทางวัฒนธรรมของตนเองได้

กล่าวโดยสรุป การศึกษาได้มีส่วนในการพัฒนาอัตตะของนักเรียนชาวไทยภูเขาให้มีความเป็นคนไทย ในประเด็นนี้กล่าวได้ว่าเป็นผลสัมฤทธิ์ของการจัดการศึกษา เพราะทำให้นักเรียนชาวไทยภูเขาสามารถรวมพวกเข้ากับสังคมไทยได้ แต่ก็มีแนวโน้มที่นักเรียนจะแยกตัวจากถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเองมากขึ้น อาจถึงกับทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งทางเอกลักษณ์ของชาติพันธุ์ได้ในอนาคต การไปทำงานหรือศึกษาต่อในเมืองทำให้ชาวไทยภูเขาปรับคติแบบคนเมือง คือความสะดวกสบาย ทำให้ชาวไทยภูเขาละเลย ‘ฮึดฮอย’ และแบบแผนพฤติกรรมของตนเองไปที่ละน้อย ๆ ปัจจุบันครอบครัวของชาวไทยภูเขายังเป็นหน่วยสำคัญในการขัดเกลา และถ่ายทอดวัฒนธรรมชาว

ไทยภูเขา แต่ในอนาคต โรงงาน และโรงเรียนจะมีบทบาทหลักในการสร้างเอกลักษณ์ และอุดมการณ์ให้แก่ชาวไทยภูเขา และชุมชนชาวไทยภูเขาอาจจะล่มสลายเหมือนชุมชนชนบทในประเทศไทย

ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นในบทนี้ เป็นการวิเคราะห์กระบวนการทางการศึกษาในการถ่ายทอดความหมายของคำว่าการพัฒนา โดยอธิบายภายใต้ฐานคิดที่ว่ากิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ นั้นคือกระบวนการศึกษารูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

โดยรวมแล้วการจัดการศึกษาและการพัฒนาชาวไทยภูเขาเป็นสิทธิอำนาจของรัฐ ที่มีเป้าหมายสำคัญก็เพื่อให้ชาวไทยภูเขามีความเป็นไทย เป็นพลเมืองที่พร้อมจะรับการพัฒนาจากรัฐ มีพฤติกรรมการณ์อนุรักษ์ธรรมชาติ และที่เป็นรูปธรรมที่สุดคือเลิกการปลูกฝิ่น ทั้งสี่ประเด็นดังกล่าวเป็นวาทกรรมจัดระเบียบ ในการพัฒนาชาวไทยภูเขา

การศึกษาในระบบโรงเรียนเป็นจุดเริ่มต้นการพัฒนาที่สำคัญ โรงเรียนเป็นตัวแทนของรัฐที่เป็นตัวส่งผ่าน ความรู้ที่เป็นทางการ และวัฒนธรรมไทยไปให้ชาวไทยภูเขาเพื่อพัฒนาอัตตะของชาวไทยภูเขา และผลสมกลมกลืนให้ชาวไทยภูเขาเป็นคนไทย โดยมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขาแม่ฟ้าหลวงเป็นหน่วยงานสนับสนุน เติบโตกิจการจัดการศึกษาให้กับชุมชนบนที่สูง

สถานีนอามัยเป็นหน่วยงานที่ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์สำคัญของการพัฒนาสู่ความทันสมัย สถานีนอามัยสร้างความชอบธรรมให้กับการรักษาพยาบาลแผนปัจจุบัน และทำให้ชาวไทยภูเขาหันมารับบริการจากภาครัฐ แต่ทั้งนี้ระบบการแพทย์พื้นบ้านยังมีอิทธิพลต่อการรักษาเยียวยาชาวไทยภูเขา โดยเฉพาะด้านการสร้างขวัญและกำลังใจ

หน่วยจัดการต้นน้ำ และสถานีพัฒนาเกษตรที่สูงฯ เป็นหน่วยงานสำคัญที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และเปิดพื้นที่ทำการเกษตรเชิงพาณิชย์ให้แก่ชาวไทยภูเขา ทำให้ชาวไทยภูเขาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม โดยมีอุทยานแห่งชาติเป็นสัญลักษณ์ของการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ หรืออีกนัยหนึ่งก็คือสัญลักษณ์เชิงอำนาจการปกครองของภาครัฐ

การถ่ายทอดวัฒนธรรมจากภาครัฐมีแรงต้านจากวัฒนธรรมท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ธำรงวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ โดยหน่วยทางสังคมที่สำคัญคือ ครอบครัว และระบบญาติพี่น้องเป็นแรงต้านที่สำคัญในการรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวไทยภูเขา แต่ในสภาพปัจจุบันที่กระแสทุนนิยม และค่านิยมการไปทำงาน และศึกษาต่อในเมืองที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ในอนาคตมีแนวโน้มว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นจะค่อย ๆ ถูกกลืนกลายเป็นวัฒนธรรมไทยไปทั้งหมด

หากพิจารณาถึงกระบวนการศึกษาในการควบคุมทางสัญลักษณ์แก่ชาวไทยภูเขาแล้ว พบว่าภาครัฐได้ใช้กระบวนการทางการศึกษาปลูกฝังความเป็นคนไทยให้แก่ชาวไทยภูเขา ชาวไทยภูเขากลายเป็นชนชั้นแรงงานสำหรับตอบสนองความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ผลจากการจัดการศึกษาให้แก่ชาวไทยภูเขาตามนโยบายนี้ทำให้ชาวไทยภูเขาสามารถรวมพวกเข้ากับสังคมไทยได้ แต่เกิดการแยกตัวจากถิ่นฐานเดิมของตน เพราะพื้นที่สำหรับชาวไทยภูเขาที่ได้รับการศึกษาคือพื้นที่เมือง แต่ท้องถิ่นเดิมกลับไม่มีพื้นที่ให้ชาวไทยภูเขาที่ได้รับการศึกษาสามารถดำเนินชีวิตได้ตามค่านิยม ความรู้ และทักษะใหม่ที่ถูกปลูกฝัง